

МЕТОД "ФАЛЬШИВИХ ДОКУМЕНТІВ" В НАРАТИВІ РОМАНА Е. Л. ДОКТОРОУ "МАРШ"

Статтю присвячено аналізу поетики роману "Марш" американського письменника Едгара Лоуренса Доктороу з точки зору постмодерністських категорій. Представлено різні погляди на творчість письменника як творця "нового" історичного минулого. Зроблено спробу визначити такі риси структури роману, як різноманітність наративних голосів, анахронізм та абсурдизм, взаємодія вигаданих та реальних персонажів, іронічність та метод документальної реконструкції – метод "фальшивих документів".

Література та історія традиційно мають тенденцію до взаємозбагачення. Американський історик Комер Ванн Вудворт казав, що "<...> наша схожість з романістами насправді набагато ближча ніж з соціологами" [1: 5: 423]. Роман та історія "<...> мають спільне походження – розповідь і конкурують між собою за задоволення потреб історичного "розуміння" [1: 5: 423]. Німецький історик Зігфрід Крекер, навпаки, зауважував, що сучасне мистецтво "<...> радикально кинуло виклик художнім ідеалам, з яких історик отримує натхнення" [1: 5: 423]. В сучасному літературознавстві жанр історіографічної прози також викликає жвавий інтерес в науковців [2-4].

Творчість Едгара Лоуренса Доктороу (нар. 1931 р.) займає одне з центральних місць в сучасній американській літературі. Відомий своїм яскравим змалюванням американського життя XIX і XX століть (зокрема, Нью-Йорку), він вважається одним із найталановитіших, найамбітніших і найбільш шанованих американських романістів епохи постмодернізму. Роман "Марш" (2005) Е. Л. Доктороу виражає повною мірою його художній світогляд, акумулює минулі творчі надбання. Твір номіновано на національну книжкову премію, національні книжкові премії критиків та ПЕН, за нього письменник отримав Фолкнерівську премію (2006).

У західній критиці творчість Е. Л. Доктороу привертала увагу таких відомих літературознавців як Наомі Якобс, Джон Рей, Аманда Клейбау [5-7], серед вітчизняних – Т. Венедиктова, Т. Денисова, Н. Дьоміна та ін. [2-4]. Але, як у вітчизняному, так і в зарубіжному літературознавстві особливості поетики роману Е. Л. Доктороу "Марш" є малодослідженими. Т. Денисова акцентує увагу на соціально-критичній проблематиці романів письменника, понятті часу в його творчості. В статті Н. Дьоміної аналізується художня сутність образу Громадянської війни як великого автономного організму в романі "Марш", проводяться паралелі з іншими романами Е. Л. Доктороу. А. Клейбау досліджує питання рабства і свободи в "Марші". В той час як для більш повного теоретичного осмислення розвитку світової літератури постмодернізму і з точки зору його постмодерністського ідейно-композиційного наповнення цей роман, безсумнівно, необхідно включити в наукову розробку.

Актуальність нашої статті зумовлена потребою проаналізувати раніше недосліджені аспекти доробку письменника, а саме специфіку творчого методу Е. Л. Доктороу на прикладі роману "Марш". **Наукова новизна** дослідження полягає в здійсненні аналізу роману "Марш" Е. Л. Доктороу з точки зору постмодерністської структури твору. Робота також дає матеріал для теоретичних обґрунтувань стосовно закономірностей сучасного літературного процесу. **Метою статті** є виявлення особливостей постмодерністської поетики роману "Марш" Е. Л. Доктороу. Реалізація мети можлива за умови розв'язання таких завдань дослідження: 1) проаналізувати роман "Марш" з погляду характерних рис композиції; 2) визначити сутність методу "фальшивих документів" та його роль у романі Е. Л. Доктороу. **Об'єктом дослідження** є роман "Марш" Едгара Лоуренса Доктороу. **Предмет дослідження** – поетика цього роману.

Е. Л. Доктороу відомий своїми реконструкціями "суб'єктивної" історії Америки. Романи Е. Л. Доктороу мають тісні зв'язки з історією, які висвітлено в його есе "Фальшиві документи" (1977) [8]. Ця критична праця розвіює уявлення про відмінність факту від вигадки в полотні постмодерністського тексту. Е. Л. Доктороу вважає, що "<...> немає вигадки чи невивадки, між якими ми бачимо різницю; є тільки розповідь" [8: 163]. Наприкінці ж письменник робить такі висновки: "В нас закладена здібність створювати фальшиві документи, які більш цінні, більш реальні, більш достовірні, ніж "правдиві" документи політиків, журналістів чи психологів. Романісти точно знають, що світ, в якому ми живемо, має бути сформований, і що реальність пристосовується до будь-якої конструкції, яка поміщена в неї. Цей світ створений для брехні, і ми народилися брехунами. Але нам треба довіряти, тому що лише люди нашої професії зізнаються, що вони брешуть, і цей факт дарує нам мантию чесності" [8: 164]. Художнє перетворення світу, відкриття нової реальності, суміш історії та вигадки в творах Е. Л. Доктороу властиві традиціям постмодернізму.

На нашу думку, в своїх творах Е. Л. Доктороу зтирає межі між минулим і теперішнім, вигадкою та історією, досліджуючи історичні події та епохи, які є відображенням сучасної соціальної реальності. Для цього він використовує такі художні засоби як анахронізм, абсурдистська карикатура, невизначеність.

Характеризуючи сатиричний погляд на історію в творах Е. Л. Доктороу та присутність історичних героїв в літературі взагалі, американська дослідниця Наомі Якобс вживає термін "літературна історія" [5: 73]. Як і Е. Л. Доктороу, Н. Якобс трактує "літературну історію" як використання історичних персонажів символічно для аналізу та критики глобальних проблем сьогодення. Літературні історики розуміють історію як "<...> особливу

статичну, безкінечне повторення, що є, скоріше, предметом для чорного гумору, ніж для серйозного розгляду" [5: 73]. Для цього жанру історія більше стосується теперішнього, ніж минулого, що вимагає узагальнень, комічних описів, абсурдизму та сатиричної критики.

Форма роману "Марш" знайома читачам Е. Л. Доктороу. Там переплітаються багато окремих нарративних ліній, які мають своїх героїв та накладаються одна на одну. Головні сюжетні лінії включають історії Перл, звільненої з рабства дівчини, яка йде в армію Шермана хлопчиком-барабанщиком і закохується в солдата Стівена Волша; Емілі Томсон, дочки Південного судді, яка береться за добровільну роботу медсестри в армії та знайомиться там з науковцем Редом Сарторіусом; двох комічних солдатів, Арлі і Віла, які переодягаються протягом роману в різноманітні уніформи; і, звичайно, генерала армії Півдня Вільяма Текумсе Шермана, який марширує через Джорджію та Кароліну.

Здебільшого розповідь у романі ведеться від третьої особи, однак, присутні і моменти наративу від першої особи. Більш того, право розказати свою історію надається не лише головним героям, як, наприклад, Шерману та Сарторіусу, але й другорядним, таким як генерал "Кіл" Кіпатрік та поранений солдат Албїон Сіммс. В результаті прослідковується постмодерністична множинність наративів та широке різнобарв'я персонажів.

В історіографічному романі "Марш" події Громадянської війни стають приводом задуматися над сучасним станом в американському суспільстві. Америка ХХІ століття відображається через призму історичних подій ХІХ століття. В світлі військових конфліктів сьогодення Е. Л. Доктороу пише роман про Громадянську війну, про звірства та спустошення, які вона спричинила. Письменник прагне інформувати читачів про безглуздість та егоїстичну жорстокість, впроваджені Америкою, наполегливо наголошує брати до уваги промахи країни більш ніж століття по тому, враховувати сучасний стан та перспективи подальшого розвитку расових відносин в Америці. Отже, це книга про людські відносини та про культурні прогалини американців (расизм, неоімперіалізм, всебічний джингізм). Солдат Албїон Сіммс, пам'ять якого стерлась внаслідок травми, стверджує: "There is no remembering. It's always now" [9: 274] ("Немає пам'яті. Все завжди зараз") (*тут і далі пер. наш – А. К.*). Відповідь Сарторіуса цілком виражає підхід Е. Л. Доктороу до історії: "My poor fellow, it's always now for all of us" [9: 275] ("Мій любий друже, все завжди зараз для всіх нас"). Записана історія розповідає нам про сучасне життя, про "прямо зараз".

"Марш" Е. Л. Доктороу – колекція поглядів його персонажів в ракурсі сьогодення. Наприклад, прагнення Шермана завоювання однієї країни за іншою протягом маршу – символ прагнень США досягти політичного контролю над середньо-східними державами. Медичні експерименти Сарторіуса постають як небезпечні сучасні "ігри з Богом" – спроби клонування. В романі також зображуються сучасні расові відносини в Америці, які мало в чому відрізняються від тих, що були після наслідків Громадянської війни. На питання Перл про рівень її свободи Стівен Волш відповідає, що це займе трохи часу. Твердження наводить читача над думку, що це може зайняти навіть набагато більше часу і в ХХІ столітті. Твір пронизано іронією та виразним критицизмом поведінки американців, американського уряду та засобів масової інформації.

Вказання на історичні події, закамфльовані під дзеркальне відображення нинішнього стану Америки, прослідковуються на протязі всього роману: "The wretched war had destroyed not only their country but all their presumptions of human self regard. What a scant, foolish pretense was a family, a culture, a place in history, when it was all so easily defamed" [9: 54] ("Нещасна війна розвалила не тільки їх країну, але і всі їх припущення про людську самоповагу. Яким же обмеженим, безглуздим удаванням була сім'я, культура, місце в історії, коли їх обмовили так легко"); "When the war is over it will not be over... their war will never be over" [9: 234] ("Коли їх війна закінчиться, вона не закінчиться... їх війна ніколи не закінчиться"); "This was not war as adventure, nor war for a solemn cause, it was war at its purest, a mindless mass rage severed from any cause, ideal, or moral principle" [9: 298] ("Це була не війна як пригода, не війна як причина, це була війна в найчистішій, бездумній масовій жорстокості без будь-якої причини, ідеалів та моральних принципів"). Специфіка композиції "Марша" в ідейному відношенні знаходить теоретичне обґрунтування в наступному положенні Н. Якобс: "<...> аналогія між минулим і теперішнім повинна бути спростована для того, щоб бути пізнаною". Для цього Е. Л. Доктороу типізує героїв: Перл – мулатка з трагічною долею, Волш – благородний аболіціоніст, Шерман – стоїчний ззовні та вразливий, замислений всередині.

Американський науковець Джон Рей за це навіть критикував роман: "Різноманіття персонажів та подій, потрясаюча економія, яку вимагає структура роману, звело твір до епізодів, часто до кліше" [7: 7]. В той же час Дж. Рей порівнює метод Е. Л. Доктороу з методом Л. Толстого в романі "Війна і мир": часто в "Марші" вигадані персонажі беруть участь у історичних сценах. Сарторіус присутній на останній зустрічі Шермана, Гранта і Лінкольна [9: 331-333]. Протягом зустрічі, незадовго після якої Лінкольн мали вбити, його дружина почувала себе хворобливо [10: 681], але там не було Сарторуса, щоб допомогти їй і стати новим особистим лікарем президента [9: 333-334]. За романом, солдат Арлі, видаючи себе за фотографа Джозіана Калла, замахується на життя Шермана. Сцена взята з життя Шермана, який часто позував відомому фотографу [11: 8]. Історичне фото відбулося без замаха і без поранення вигаданого генерала Тіка.

До написання роману Е. Л. Доктороу ознайомився з мемуарами та листами Шермана. Багато документів в "Марші" процитовано дослівно з законів та переписки генерала. Наприклад, телеграма-наказ Шермана брати в полон Саванну в грудні 1864 р. як різдвяний подарунок Лінкольну. Ця телеграма представлена дослівно [9: 114; 11: 772]. Також, коли вигаданий Шерман сповіщає своїй армії про вбивство Авраама Лінкольна, Е. Л. Доктороу повністю цитує перші чотири рядки історичного наказу № 56 [9: 349; 12: 706]. В змалюванні подій та деталей роману враховуються і особисті погляди генерала на марш в мемуарах. Наприклад, зображується доволі

особистий момент з життя Шермана, коли він замислений сидить на деревині, описуючи вид Колумбії і чекаючи прокладення солдатами мосту до цього конфедеративного міста [9: 175]. Даний епізод взятий з мемуарів Шермана [12: 636-637].

Історичні документи в "Марші" – погляд на війну з точки зору людських цінностей. Для привертання уваги читачів до гуманістичних можливостей мемуарів, значно підвищується їх драматичний ефект. В перегаданні історичного ділового Шерман стає більш глибоким, чутливим героєм. Таким чином, перероблена історія та думки історичних персонажів, участь вигаданих героїв у реальних подіях формують новий художній світ, так званий "фальшивий документ". Вкладаючи художню правду в рамку фактів, письменник представляє різні погляди на сучасну Америку. В іншому епізоді бачимо Шермана в процесі створення Особливого Земельного Закону № 15 — так звані "40 акрів та мул". В романі генерал кликає свого помічника майора Морісона (вигаданий персонаж), щоб записати закон і "<...> tidy it up for my signature" [9: 120] ("<...> привести його в порядок для мого підпису"). Так у читача складеться уявлення, що параграф вигаданої чернетки наказу, продиктований Морісону, став, врешті, наказом на двох сторінках в мемуарах Шермана [12: 610-611]. Пізніше в творі, Шерман вирішує похвалитися про свій успіх в Кароліні в листі військовому секретареві Едвіну Стантону. В цій сцені Е. Л. Доктороу цитує рядок зі справжнього документа: "Let Lee hold on to Richmond... and we will destroy his country; and then of what use is Richmond?" [9: 245; 10: 825] ("Хай Лі тримає Річмонд... і ми зруйнуємо його країну; і тоді яка буде користь з Річмонда?").

Інкони в романі слова історичного Шермана належать розповідачу. Як наприклад, коли наратор повідомляє про кількість звільнених рабів, які приєдналися до маршу генерала Шермана: "He [Sherman] wanted nothing to encumber the campaign. The freed slaves who had followed along since Savannah now numbered more than twenty-five thousand useless mouths" [9: 247-248] ("Він [Шерман] хотів, щоб ніщо не заважало кампанії. Кількість звільнених рабів, які йшли за ними з Саванни, зараз налічувала більш ніж 25 тисяч безкорисних ротів"). Ці фрази знаходимо в листі Шермана до генерала Террі 12 березня 1865 року: "I must rid my army of from 20 to 30,000 useless mouths" [10: 826] ("Я повинен звільнити мою армію від 20 до 30 тисяч безкорисних ротів"). Е. Л. Доктороу прилаштовує ділову мову Шермана під мову розповідача. І таким способом переоформлює дискурс історичних документів. Ввійшовши до Колумбії, згідно Е. Л. Доктороу, Шерман обіцяє меру цього міста, що його армія не затримається довго і не має наміру зашкодити городянам та їх власності. Також генерал присягнув монахині захистити жіночий монастир від руйнування [9: 176-177]. Однак, в цей момент Шерман помічає дим від палаючої киви хлопку неподалік. Врешті, лишаючи місто, війська конфедератів спалили і монастир [9: 176-178]. Ця сцена пов'язана з реальними історичними подіями – пустими обіцянками Шермана Гудвіну, меру Колумбії, та сестрі милосердя, яка була відповідальна за місцевий монастир [10: 637, 643]. Коли армія генерала Лі здається Гранту, Шерман влаштовує зустріч з генералом конфедератів Джонстоном, щоб обговорити його капітуляцію. Е. Л. Доктороу влючає в роман епізод, де Шерман був "<...> not quite aware, in his exhilaration, of giving more to Johnston than Grant had given to Lee" [9: 347-348] ("<...> не досить впевнений, через схвилюваність, чи він надасть Джонстону більше, ніж Грант генералу Лі"). Сам Вільям Шерман теж відобразив ці події в своїх мемуарах – Грант наклав вето на умови договору Шермана і Джонстона. Письменник цитує Джонстона, який каже, що продовження битви на фоні капітуляції Лі "<...> would be not war but murder" [9: 347] ("<...> буде не війною, а вбивством"). Це ж висловлювання написав і Шерман в мемуарах [12: 705].

Проведене дослідження дозволило визначити характерні риси поетики Е. Л. Доктороу як творця нового історичного минулого. Роман "Марш" поєднує в собі різноманітність наративних голосів, іронічність оповіді та метод документальної реконструкції – метод "фальшивих документів", що дозволяє Е. Л. Доктороу піддати нищівній критиці американське суспільство та можливість справжнього прогресу. Письменник радикально руйнує принципи хронології та реалістичності, створюючи продовження минулого у теперішньому. Історія США переплітається з літературною уявою через взаємодію вигаданих та реальних персонажів. Письменник використовує метод "фальшивих документів", або документальну реконструкцію, в "Марші" і створює художній світ, в якому змальовує нову американську історію, не минаючи і сторінок національної ганьби. Стильова своєрідність прози Е. Л. Доктороу, змістовна глибина творів, різнобарвність та багатоплановість персонажів можуть слугувати предметом для подальших досліджень творчості письменника.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Strout C. *Historicizing Fiction and Fictionalizing History : The Case of E. L. Doctorow / Cushing Strout // Prospects*. – Cambridge University Press, 1980. – Vol. 5. – P. 423–437.
2. Венедиктова Т. *Литература США после 1945 года / Т. Венедиктова ; [под ред. В. М. Толмачева] // Зарубежная литература XX века*. – М. : Академия, 2003. – С. 467–502.
3. Денисова Т. *Історія американської літератури XX ст. / Т. Денисова*. – К. : Довіра, 2002. – 318 с.
4. Дьоміна Н. Кілька слів про "Марш до моря" Е. Л. Доктороу / Наталія Дьоміна // *Всесвіт*. – 2009. – № 9–10. – С. 9–10.
5. Jacobs N. *The Character of Truth : Historical Figures in Contemporary Fiction / Naomi Jacobs*. – Carbondale : Southern Illinois University Press, 1990. – 234 p.
6. Wray J. *Scorched Earth. Review of "The March" by E. L. Doctorow / John Wray // Book World*. – 2005. – 25 September. – 7 p.
7. Claybaugh A. *Forty Acres and a Mule / Amanda Claybaugh // London Review of Books*. – 2006. – 26 January. – Vol. 28 – P. 26–27.
8. Doctorow E. L. *False documents / Edgar Lawrence Doctorow // Poets and presidents : selected essays, 1977-1992*. – L. : Papermac, 1994. – P. 149–164.
9. Doctorow E. L. *The March / Edgar Lawrence Doctorow*. – N. Y. : Random House, 2006. – 363 p.

10. Simpson B. Sherman's Civil War : Selected Correspondence of William T. Sherman, 1860-1865 / Brooks Simpson, J. Berlin. – Chapel Hill : University of North Carolina Press, 1999. – 948 p.
11. Glatthaar J. T. The March to the Sea and Beyond : Sherman's Troops in the Savannah and Carolinas Campaigns / Joseph T. Glatthaar. – N. Y. : New York University Press, 1985. – 318 p.
12. Sherman W. T. Memoirs of General W. T. Sherman. 1875 / William Tecumseh Sherman ; [ed. Michael Fellman]. – N. Y. : Penguin, 2000. – 1146 p.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Strout C. Historicizing Fiction and Fictionalizing History : The Case of E. L. Doctorow / Cushing Strout // Prospects. – Cambridge University Press, 1980. – Vol. 5. – P. 423–437.
2. Venedyktova T. Literatura SSHA posle 1945 goda [Literature of the USA after 1945] / T. Venedyktova ; [pod red. V. M. Tolmachiova] // Zarubezhnaia literatura XX veka [Foreign Literature]. – M. : Akademiia, 2003. – S. 467–502.
3. Denysova T. Istoriia amerikans'koi literatury XX st. [History of the American Literature in the XX Century] / T. Denysova. – K. : Dovira, 2002. – 318 s.
4. Diomina N. Kil'ka sliv pro "Marsh do moria" E. L. Doctorow [Some Words about "The March" by E. L. Doctorow] / N. Diomina // Vsesvit [Universe]. – 2009. – № 9–10. – S. 9–10.
5. Jacobs N. The Character of Truth : Historical Figures in Contemporary Fiction / Naomi Jacobs. – Carbondale : Southern Illinois University Press, 1990. – 234 p.
6. Wray J. Scorched Earth. Review of "The March" by E. L. Doctorow / John Wray // Book World. – 2005. – 25 September. – 7 p.
7. Claybaugh A. Forty Acres and a Mule / Amanda Claybaugh // London Review of Books. – 2006. – 26 January. – Vol. 28 – P. 26–27.
8. Doctorow E. L. False documents / Edgar Lawrence Doctorow // Poets and presidents : selected essays, 1977-1992. – L. : Papermac, 1994. – P. 149–164.
9. Doctorow E. L. The March / Edgar Lawrence Doctorow. – N. Y. : Random House, 2006. – 363 p.
10. Simpson B. Sherman's Civil War : Selected Correspondence of William T. Sherman, 1860-1865 / Brooks Simpson, J. Berlin. – Chapel Hill : University of North Carolina Press, 1999. – 948 p.
11. Glatthaar J. T. The March to the Sea and Beyond : Sherman's Troops in the Savannah and Carolinas Campaigns / Joseph T. Glatthaar. – N. Y. : New York University Press, 1985. – 318 p.
12. Sherman W. T. Memoirs of General W. T. Sherman. 1875 / William Tecumseh Sherman ; [ed. Michael Fellman]. – N. Y. : Penguin, 2000. – 1146 p.

Матеріал надійшов до редакції 07.06. 2012 р.

Кравченко А. С. Метод "фальшивых документов" в нарративе романа Э. Л. Доктороу "Марш".

Статья посвящена анализу поэтики романа "Марш" американского писателя Эдгара Лоуренса Доктороу с точки зрения постмодернистских категорий. Представлены разные точки зрения на творчество писателя как творца "нового" исторического прошлого. Делается попытка определить такие особенности структуры романа, как разнообразие нарративных голосов, анахронизм, абсурдизм, взаимодействие художественных и реальных персонажей, ирония и метод документальной реконструкции – метод "фальшивых документов".

Kravchenko A. S. The Narrative Method of the "False Document" in the Novel "The March" by E. L. Doctorow.

The article deals with peculiarities of poetics in the novel "The March" by the American writer Edgar Lawrence Doctorow, viewed through the prism of postmodernism categories. The different opinions to the creative work of the writer as the creator of the "new" historical past are demonstrated. The attempt is made to determine essential characteristics of the novel structure, such as: many narrative voices, anachronism, absurdism, interaction of fiction and historical characters, irony and documentary reconstruction. The features of realizing the "false documents" method in the novel are described.